

Rödstjärten i Västmanland 2001

Text : Sören Larsson och Kjell-Åke Källebrink

Andra årets riktade studier av rödstjärtens häckningsbiologi i Västmanland, visade på vädrets stora betydelse för framgångsrik reproduktion. Dessutom stärktes uppgiften om artens minskning samt försvinnande som häckfågel från stora områden i landskapet.

Det andra årets studier av rödstjärtens häckningsbiologi i Västmanland fick några nya förutsättningar när man jämför med föregående år. En av de viktigaste påverkansfaktorerna var den annorlunda vädersituation. Vårvarmen kom sent och under

rödstjärtarnas ankomstperiod i skiftet april/maj blåste företrädesvis nordliga vindar och var mycket kallt för årstiden. Under fåglarnas häckningsperiod var det också mycket blåstigt och kyligt, vilket också kom att få en inverkan på häckningsutfallet.

Rödstjärtentusiasterna i landskapet hade laddat upp ordentligt inför häcknings-säsongen med nyttiverkning och uppsättning av ytterligare holkar i skogarna. Nämnas skall Lennart Urby i Västerås som med hjälp av "snickarkompisar" tillverkade hela 250 nya rödstjärt-holkar och dessutom fick dessa utplacerade i de västmanländska markerna innan häckningssäsongen kom igång. Även i Ramnäs tillverkades stort antal nya holkar och där finns nu 180 holkar. I övrigt har bara snävre justeringar gjorts av holkbestånden (Larsson & Källebrink, 2001).

Rödstjärthanen, den vackrare, den vaksammare, den som det går att bli accepterad av men minsta misstag och all förrörlighet är bortu. Foto: Sören Larsson

Rödstjärthonan. Visste du att en starkt oroad rödstjärthona varnar 77 gånger i minuten. Foto: Sören Larsson

Rödstjärtssäsongen

Vår bedömning är att betydligt färre rödstjärtar anlände till eller stannade upp för att häcka i Västmanland 2001. En följd av de vindar som härskade under fåglarnas flyttningsperiod, kanske också den övriga vädersituationen som rådde i dessa delar av landet i början av maj. Bara 20 häckningar/häckningsförsök ingår i årets redovisning och dessa är påträffade endast i Surahammars och Sala kommuner. Vi använder därför uppgifterna om rödstjärtarna

från dessa båda kommuner i denna redovisning. Först den 4 maj sågs de första rödstjärtarna eller mer än 10 dagar senare än föregående säsong. Den tidigaste honan påbörjade ändå äggläggningen så snart som 14 maj i Sala och 15 maj i Surahammars och den ungpullen flög ut 16 juni. Den senaste ungpullen flög ut om-

kring 25 juli. Årets häckningssäsong kom att vara i drygt 80 dagar. Rödstårtarna finns naturligtvis kvar i våra skogsområden ytterligare några veckor men är då mycket svåra att få kontakt med.

Utifrån detta kan följande om än generella bild ges av var den västmanländska rödstjärten tillbringat sina dagar under året. Ca 22 % av tiden tillbringas vid häckningsslokalen, ca 35 % av tiden tillbringas i Sverige. 65 % av tiden uppehåller den sig utanför Sverige på flyttning till eller från vinterkvarteret samt i vinterkvarteret. Det kan ligga nära till hands att tro att orsaken till att rödstjärten minskar kraftigt i våra skogar ligger utanför den tid den lägger ned på häckningen här hos oss. Vi hoppas vara svaret på spåren, därför är studien så värdefull och intressant.

Holkval

Rödstårtan föredrar att häcka i holkar med stora ingångshål. Den verkar inte vara attraherad av nyttillverkade holkar. Det kan vara en förklaring till att inte en enda häckning kom att påbörjas i någon av alla de holkar som sattes upp i Västerås. Det första året (2000) i denna studie häckade flera par i pärlluggleholkar inom Surahammars kommun. Inför år 2001 gav vi rödstjärterna en valmöjlighet, då rödstjärtholkar sattes upp tätt bredvid pärlluggleholkar. 2001 återkom rödstjärterna till fem av fjolårets pärlluggleholkar och valde att åter häcka i de stora pärlluggleholkarna. Inte i något fall valde alltså rödstjärten en mindre holk med litet ingångshål i, vad beror detta på? Däremot accepterades rödstjärtholkar där inte någon större holk fanns att tillgå.

Vi har fått frågan varför rödstjärten väljer att häcka i en holk som är behandlad av tidens rand och exempelvis sönderhackad av hackspett, eller holkar som är så dåliga att de borde plockas ned. Kan svaret vara, att det är ett resultat av det naturliga urvalet. Rödstårtan

som är flyttfågel anländer till våran trakt i början av maj månad. Vid den tidpunkten har redan talgoxar, svartmesar, blåmesar och kanske också flugsnappare ockuperat de holkar och ihåliga träd som har små och tränga ingångshål. Kvar finns bara kvalitativt sämre hålligheter. Här kommer naturligtvis många häckningar att försöras, men i ett längre tidsperspektiv har det inneburit att rödstjärter som lade stora ungar också fick ut flest ungar de gånger de lyckades. Rödstårtar med den nu dominerande genuppsättningen kompen-serar därmed, kvalitativt sämre häckningsplats och där till ofta rövat bo med stora ungar. Den har lätt för att lägga en ny kull när den först misslyckas och ibland också genomföra två framgångsrika häckningar per år.

Studieområden

Vi har valt ett 2 km stort skogsområde väster om Ramnäs samt tätorten Kolbäck i Hallstahammars kommun för en specifik fråga. Kommunen rödstjärten att etablera sig i ett område om man sätter upp holkar till den? Eller är brist på häckningsplats en orsak till avsaknad av rödstjärt inom stora skogsområden?

De båda områdena inventerades i fjol och inte i något av områdena påträffades rödstjärt. Inför säsongen 2001 sattes det upp 51 st rödstjärtholkar var i de båda områdena. De placerades i grupper om 3 holkar i varje grupp. D.v.s. 17 tomter i Kolbäck hyser rödstjärtholkar och för 17 platser i skogen gäller samma förhållande. Vid motsvarande inventeringar 2001 fanns en revirhållande rödstjärthane i skogsområdet, men den lyckades inte locka någon hona till häckning. I Kolbäck häckade ett par men inte i projektholk.

Får man tro att holkarna lockat hanen att hävda revir i skogsområdet och rödstjärtparet att häcka i Kolbäck. Kommande år får vi svar på denna fråga.

Fagerstas rödstjärter

Fagersta Fågelklubb genomförde en inventering av revirhållande rödstjärter i tätorten Fagersta, under perioden slutet av maj och början av juni. Resultatet blev att 10 st revir kunde registreras (Jan Hellström, muml.). Detta ger en täthet på endast 0,7 par/km. En klart lägre täthet än vad motsvarande inventering av tätorten Hallstahammars resulterade i år 2000. Dessutom ännu en bekräftelse på en allt svagare population av denna oerhört karismatiska småfågel i de västmanländska tätorterna och skogsområdena.

Häckningarna

17 häckningar startades upp i Surahammars kommun och från dessa blev 69 ungar flygga. 3 häckningar startades upp i Sala kommun, blott en lyckades med 5 flygga ungar som resultat. Närmare analys ger följande information. Vid endast 10 st förstahäckningar lyckades rödstjärterna få fram flygga ungar, det innebär att 60 % av de påbörjade häckningarna misslyckades i så mottot att de inte resulterade i flygga ungar. Vid två omläggningar lyckades fåglarna bättre och fick fram flygga ungar. Vid två häckningar hade gökhoron placerat ett ägg i rödstjärternas bobale, detta resulterade i två flygga gökungar.

Hos de förstakullar där hela häckningproceduren kunde genomföras lades totalt 78 ägg (6,5 ägg/kull). 13 ungar dog då de nykläckta knuffades ur bobalen av den gökunge som någon dag innan kläckts i två bon. För övrigt försvann endast en unge under holktiden, 63 ungar blev flygga från förstakullarna (6,3 ungar/häckning), om man räknar bort gökparasitismen. Det blev ett sämre häckningsresultat än föregående år, de betydligt mindre äggkullarna som honorna lade är främsta orsaken och där vi tror att vädersituationen hade stor påverkan. Tillgången på insekter var så dålig att rödstjärterna försvann långa stunder, osynliga från häckningsholken, för att leta föda till ungar. Ändå lyckade fåglarna finna tillräck-

ligt med proviant för att föda upp i stort sett alla ungar som kläcktes fram.

Liksom fjol var äggläggningssäsongen utdragen i tiden, förändringen låg dock i att de flesta honorna startade äggläggningen först de sista dagarna i maj.

Det föreligger ett missänt fall av polygami hos rödstjärten. Vid samma holkar som året innan inträffade en nästan identisk händelse. Vid kontroll av häckningen den 2 juni ruvade honan på äggen medan hanen varnade intensivt. Under tiden som häckningen bevakades flyttade hanen sig till en annan holk ca 300 meter bort och sjöng intensivt där. Den 13 juni matade honan själv ungar i den första holken, medan hanen sjöng vid grannholken. Ungarna lämnade den första holken omkring 20 juni. Den 25 juni låg 3 ägg i den nya holken och hanen varnade hetsigt. Flera besök vid häckningen gav inte någon antydning från hanen eller honan att det skulle finnas ungfåglar från någon förstakull i grannskapet av holken. Från denna holk kom fem ungar på vingarna.

Då varken hanen eller honan ringmärktes kan vi inte utesluta att det kan finnas två svar på denna händelse. Antingen var hanen polygam eller så producerade paret en andrakull.

Gökhäckningarna

Varje år placerar gökhoron ägg i några av rödstjärthäckningarna, de flesta "äggjuvningar" brukar misslyckas eftersom rödstjärthonan upptäcker bluffen och puttar då bort gökägget från bobalen. Två insmugglade gökägg resulterade i två flygga gökungar 2001. Den ena ungen fög ut 25 juni, den andra omkring den 10 juli. Avståndet mellan häckningarna var 13 km.

En intressant iakttagelse vid de båda "gökhäckningarna" var att rödstjärthonan på ett tidigt stadium försvann från häckningsområdet och deltog inte i matningen av gökungen. Den intressanta frågan är om hanarna upptäckte bluffen och därmed avsåg sig ansvaret för gökungen i holken.

Riksinventeringsart 2002

Foto : Anders Geidemark

intresse är att få ta del av naturliga häckningar samt rödstjärhäckningar i tätorter.

Tack till alla som är deltagare i fältarbetet kring våra rödstjärar – holsnickare, häckningskontrollanter samt rapportörer.

Referens

Larsson, S. & Källebrink, K.-Å. 2001. Rödskjattprojektet i Västmanland. *Fåglar i Västmanland* 32:4-8

Sören Larsson

021-35 57 58
soren.larsson@alf.telenordia.se

Kjell-Åke Källebrink

0224-161 48
xii313g@tinet.se

Hur viktig är rödstjärten för göken. Materialet är väldigt litet och får tas för vad det är. De två år vi nu specialstudierat arten har gökhor placerat ägg i fem av 33 möjliga holkhäckningar (15 %). Två gökungar har blivit flygga. Det innebär att 6 % av rödstjärthonorna i den kontrollerade häckande populationen blev utsatta för en oväntad belastning genom gökparasitism – med allt vad det innebär i uppfödning. Är det ett system och en strategi som håller i längden för såväl göken som rödstjärten?

Kommande år

Det är två häckningssäsonger kvar på detta projekt. Ju fler häckningar vi finner och kan studera, desto bättre kunskaper får vi om rödstjärten. Här kan alla hjälpa till. Finnet du en rödstjärhäckning, eller hör en revirhållande sjungande hane – hör av dig. Av speciellt stort

Oroa inte en rödstjart

I ett villaområde i Fagersta häckade ett rödstjartpar i gränsonrådet mellan några tomter. Här fanns också ett skatpar som ständigt oroade rödstjartarna. Dessutom var en av tomtägarna fågelintresserad och smög därför omkring första dagarna och sökte efter boplatser. Resultatet blev att rödstjärthonan även ansåg människor vara en fara. Så fort någon av skatorna fanns i området eller någon av tomtägarna visade sig, började rödstjärten varna frenetiskt. Det hetsiga, genomträngliga, energiverande varningslätet ljöd ibland dagen lång. Vid pådrag varnade honan 77 gånger i minuten. Tänk dig 77 gånger i minuten nästan hela ljusa tiden på dygnet. Morgonkaffet på verandan, en läs- eller vilostund i trädgårdsmöblerna blev meningslös, med den intensivt varnande rödstjärten över sig. Efter 14 dagar flög ungarna ut. Grannsamjan kunde åter normaliseras, för visst var det väl någon som "tagit dit den där erbarmliga fågeln".

Berättat för Sören Larsson